

Б-П
172

СТАВЉЕНА
РАД

П 408

Историја и опис
Београдске Тврђаве
и њених знаменитости

4087/41

Електрична Штампарија * * *
С Хоровица — Београд * * *

8082

1452

Б. 11-172

мла. кат.

БЕОГРАД

Историја и опис Београдске Тврђаве
и њених знаменитости

БЕОГРАД

Електрична Штампарија код „Просвете“ С. Хоровица,
1904

4087/4i

4669
20-IV-22

6

ар. рукопись 84068

1. Историја Београда.

«Београд је најкрвавији ка-
мен на свеколиком ратишту Е-
вропе...» (Драганић)

«Београд је најсјајнији лист
у турској историји.»
(Фуад-паша)

«Дар-ул-Цихад»... «праг све-
тог рата»

У овим речима је свеколика важност и вредност Београда, у њима је и историја његова. Београд је донста „најкрвавији камен“, он је увек био сметња и препрека о коју се разбијали страшни громови.

По свом положају он је се нашао на врло несрећном месту. Кад се погледа на карту одмах се може запазити какав однос постоји између Београда и готово целе Средње Европе.

Једна од највећих европских река, Дунав, толико векова испира зидине овога града.

Највеће њене притоке: Сава, Драва, Тиса и Морава, сгачу се у непосредној близини Београда. Сваком од ових великих река ишли су од вајкада добри путеви, свака од њих и по себи је природни пут; управо, долинама ових река кретао се целокупан саобраћај Средње Европе. Сви ови правци и путеви сједињавали су се код Београда, одакле су долином Мораве и Марице везивали Европу с Азијом. Тако је Београд и невољно постао раскрсница светских путева, гранични камен западу и истоку европском и поприште многобројних судбоносних догађаја.

Сви народи, које је судбина нанела на Београд, увиђали су колику важност има овај град. Сви су они тежили да га имају у својим рукама. Тако, из најстарије прошлости

зна се, да је још под Илирима¹⁾ овде било насељено и знатно трговачко као и добро утврђено место.

Плодност и богатство ових крајева а оскудица у северном и источном делу Европе изазвали су огромне «сеобе народа». Различна, готово полудивља племена, која нису имали сталнога становишта, већ су векове проводили лутајући и премештајући се с места на место, гонећи пред собом чопоре полудивље стоке која им је била једина храна, нагринуше са северо-истока, из огромних пустара данашње средње Русије, у јужне и западне крајеве европске.

Као хучни талас, преплавише ова племена Панонију²⁾ и спустише се до брегова Саве и Дунава, где наиђоше на отпор староседелаца. Пренону ову врло брзо савладаше, јер се преплашени становници разбегоше остављајући све, да би само живот спасли. Ова племена историја познаје под именом: Скити, Сармати и др.

Мало доцније, отприлике после пола века, нагринуше многобројна племена Келта, који се такође спустише до Дунава и са центром пређоше баш преко Београда, носећи собом страх и ужас за становнике.

Прегазивши целу данашњу Србију, Келти се спустише и ниже и после многих и крвавих бојева, овладаше готово целим данашњим полуострвом. Ова племена уништавају једни друге; староседеоци проређени крвавим борбама кроз дуг низ година, изгубише се у мору ових инвазија.

Ово је било пре рођења Христовог.

Римљани пренеше своје победно оружје овамо у првом веку по Христу. После многих и херојских бојева, по целом полуострву, Римљани га најзад потчинише својој власти.

Увиђајући из сопственог искуства важност целе савско-дунавске линије, као линије за одбрану са севера а нарочито важност Београда као једне од најважнијих та-

¹⁾ Овако се називаху најстарији становници данашње Србије.

²⁾ Данашњу Мађарску.

чака те линије, Римљани га још боље утврдише. Исто тако дуж ове линије подигоше многа нова утврђења.

И Готи, па за њима Хуни и Авари¹⁾, ројевима надиграху у низију Дунава. Београд је и њих дочекивао и домио њихова оштра копља.

И Словени, који међу последњима населише ове пределе, прођоше кроз ове вратнице, кроз Београд, који је у то време био у рукама Грка.

Кроз Београд прођоше и крсташки походи. Огромне масе побожних Хришћана на позив папе у највећем верском одушевљењу хитаху да ослободе Свети Гроб од варвара. Београд је се тада нагледао најразличнијих народа и највећег шаренила.

И Маџари по доласку у данашње земље, бацнише око на Београд. Неколико пута отимаху га од Грка и ови од њих.

За владе знаменитог краља српског Уроша I. Великог, Београд је дошао у српске руке. Краљ Урош ожени свога сина Драгутина ћерком маџарског краља Стевана и као мизан добије Драгутин Београд и Мачву. По смрти Драгутиновој присвоји његове земље брат му краљ Милутин, па међу њима и Београд. Маџари се овом успротиве, дигну војску и отму га Милутину.

Његов син, најзнаменитији наш владар, цар Душан Силни, отме га поново од Маџара, но за врло кратко време. Одмах по смрти овога славног владара Маџари га опет поврате. Нејаки син његов Урош, није га могао очувати.

Цар Лазар га је освојио 1382. год.

По несретној српској погибији на Косову и по смрти честитог кнеза Лазара, дошао је на престо српски син му деспот Стеван Високи. Стеван пренесе престоницу из Крушевца у Београд. Он је Београд у многе преправио, улепшао и доградио. По смрти његовој Београд пређе опет у маџарске руке.

Мурат II цар турски, освојивши Смедерево и целу данашњу Србију, кренуо је се и на Београд. После уза-

¹⁾ И ово су била полудивља азијска племена.

лудне и дуге опсаде (око 7. месеци), нагубивши добар део војске напустио је опсаду.

Турци пишу мировали. Пошто су са Србијом свршили, била је на реду Мађарска. И Мађари су ово увиђали, те се и једни и други спремају за рат. И Мађарима и целој Европи сад је тек било јасно, колика им опасност прети. Сав хришћански запад пренеразно се од ове нове олује, која узимаше све више маха. Свакога часа пристизаху нови гласови о паду једног по једног града идући к северу. Једини преспрека на Сави и Дунаву била је Београд.

1456 год. са огромном војском и преко триста топова, паде султан Мухамед под Београд.

У граду је била слаба посада. Преко Дунава с војском био је војвода мађарски Јанко Хуњади; познат у нашем народу под именом Сибињанин Јанко, Јанко је гледао да ма по коју цену протури градској посади појачање. Ово је било веома тешко, јер је Београд са сува био опкољен а на води беху силне турске галије и шајке пуне бораца. Хуњади се реши данападне на галије да их потопи и тако да допре до града. Са тешком муком најзад успе у овоме и уђе у град водећи са собом појачање и остале потребе за посаду. Ово је био тек незнатан успех; пред градом је на суви, силна турска војска!

У војсци Хуњадијевој налазио се један калуђер, који је Јанку био десна рука. Са крстом у руци, улетао је у најжешћи окршај, ободравајући храбре борце и позивајући их да се боре на живот и смрт за свету веру Христову.

Храброст и присебност Хуњадија и верско одушевљење калуђера Јована Капистранског, учинише те се слаба посада јуначки одушираше. Турци наваљиваху све жешће, тако, да се посада повуче у сам град и затвори се у њ. Охрабрени Турци појурише као бујица. Преко мртвих и рањених газећи, почеше се пужати и уз саме зидове. Отвори се ужасна сеча. Храбра посада одолевахе али и она се већ поче смањивати. У невољи, Хуњади нареди да се са бедема бацају умочене у смолу и сумпор запаљене крпе међу гомиле бесних Турака. И ово поможе. На Турцима

се запали одело, што произведе толику забуну међу њима, да су у највећем страху почели бегати да се спасу пожара. Користећи се овом забуном међу Турцима, Јанко отвори капије и нареди јуриш. Заплашени Турци бегашу без обзира; за њима се дадоше у гоњење храбри Јанкови борци не дајући им да ока отворе. Турци буду истерани ван вароши. Још једном покушаше, али опет без успеха. Огорчени султан и сам рањен, заповеди да се напусти Београд. Уз пут до Једрена, Срби добровољци задаваху им доста посла.

Од многих лешина људских и животињских које нису биле покопане, излеже се болест од које многи становници и градска посада пострадаше. Сам Хуњаци умре од врућице а после неког времена умре и његов вредни и храбри помагач Капистрански. Београд остаде у мађарским рукама све до 1521 год.

Ове, по Мађаре несрећне године, Турци се опет кренуше Београду. Слаба посада градска затражи помоћ. У Мађарској беху овладали у великој мери нереди; користећи се овим, Турци похиташе и стигну под Београд пре но што би му стигла помоћ.

Султан опколи Београд са свих страна и отпочне га бомбардовати. Тридесет дана трајала је беспрекидна пуцњавна, преко двадесет пута јуришаху Турци, па ипак не могоше ништа учинити. Посада је бројала још четири стотине бораца. Напослетку разљућени султан нареди да се град поткопа и барутом баца у ваздух. Изнемогла и слаба посада видећи да јој ни одкуда нема спаса, истакне белу заставу у знак предаје. Турци пристану обећавати им да никоме неће ништа учинити и разуме се, не осташе при речи. Многе поубијаше а многе најгорим мукама уморише.

Београд је пао! Врата за Европу отворена су! Уклоњена је и та препрека која их је тако скупо стала. Турци се мало одморише, дахнуше душом, па се почеше спремати да преброде Дунав....

Цела Мађарска и Влашка допадоше турског господарства. И на Будиму, као и на Београду депршала се њихова победна застава! Турска сила достигла је врхунац.

1683. године, велики везир, Кара-Мустафа са огромном војском и небројеним топовима опседне горду престоницу — Беч, који је сад био на реду. Страховита се битка над овим градом била! Свакога часа очекиваше се да град оде у ваздух, јер га Турци бејаху поткопали. Али овога пута срећа је била наклоњена Хришћанима. У последњем тренутку, храбри Собјески, краљ пољски са својим витезовима, потуче Турке до ногу, гонећи их далеко иза Будима. Несрећни Кара-Мустафа побегне у Београд где га је очекивала заслужена награда султанова — свилен гајтан. Убрзо затим Аустријанци очистили од Турака сву Мађарску и већ 1688. у септембру, падоше и под Београд, са намером, да за навек освоје овај грудобран Беча и Европе,

Војвода аустријски Макс Емануило пређе Саву и опседе Београд. Четрдесет дана посада се упорио бранила. Напослетку, аустријски топови проломише зидове и војска се крене на јуриш. На пролему настаде ужасна сеча. Аустријанци почеше узмицати. Макс Емануило побоја се да се ово узмицање не претвори у бегство. Са својим храбрим и младим ђенералом принцем Евгенијем Савојским, стави се на чело бораца, који новом снагом грунуше у град, мећући под нож све што им је дошло до руку.

Сам паша буде ухваћен, а Београд паде у руке Аустријанцима.

На две године после овога, Турци поново заузеле Београд.

1717. године са великом војском, принц Евгеније Савојски пређе Дунав код села Вишњице и опседне Београд. Београду је ишла у помоћ огромна турска војска из Једрена. Да би се обезбедио и са те стране, ископа принц Евгеније по гребену висова око Београда један велики ров, који је почињао на Дунаву код Кајабурже а завршавао се на Сави код садашњег моста. У ово утврђење сместио је део војске која ће се борити са Турцима из Једрена. Ближе пак Београду ископа други ров, одакле поче бомбардовати град.

У том пристигоше и Турци споља. Принц Евгеније стајаше између две ватре. У војсци аустријској већ почеше сумњати у какав успех и опште је мишљење било, да ће се морати предати живи у руке Турцима. Али принц Евгеније је друкчије мислио. Користећи се мраком, нападне изненада ноћу на Турке споља. После дуге и крваве борбе, Турци почну узмичати, док се ово не претвори у бегство. Плен је био богат али је и скупо стао. Сам принц Евгеније био је рањен. Срби добровољци, који су у Бесаревој војсци увек добар део сачињавали, гонили су Турке до близу Ниша.

Сутрадан, принц понуди паши у граду да се преда, обећавајући, да ће сваком бити живот поштеђен. Паша се у почетку колебао, ну на наваљивање посаде, међу којом је овладала ужасна паника, најзад пристао на предају.

Принц Евгеније уђе у град; поправи га и многе делове изнова сагради. Исто тако, уреди и варош. Себи је подигао двор у садашњој Душановој улици, чије се развалине и сад још налазе под именом »пирничана«. И Београд и скоро цела Србија потпадоше под аустријску власт. После ове погибнице Турци пожуреше са предлогом за мир; 10 јула 1718. године, у Пожаревцу, једна и друга страна потпише мир на 24. године, с тим да обе стране задрже што и сад имају.

Још није био истекао рок миру а Турци се већ спремају да врате Аустрији жао за срамоту. 1739. године крене се велика турска војска и опседне Београд. После крвавих бојева, благодарећи још и томе, што у војсци аустријској овлада ужасна болест куга, би поново утврђен мир, којим је Аустрија уступила Турцима неколико савских и дунавских градова, међу којима је био и Београд.

Овај мир трајао је све до 1788. године, када Аустријанци објавише Турцима рат, као савезници руски. У септембру те године, маршал Лаудан са 80.000 војника, пређе Саву и опседне Београд. Лаудан отпоче опсађивање са линије коју је раније подигао принц Евгеније против Турака из Једрена. По њему и данас је познат становницима

Београда и околине «Лауданов шанац». Страховата топовска рика проламаше ваздух. Турци се држаху упојно. Топовска булад провазише на неколико места велики шанац око вароши и почеше палити и саму варош.

Лаудан нареди јурити. На педашњој «Стамбол-капони» код споменика Кнеза Михаила, лила се потоцима крв. Најзад Аустријанци продру у варош сатеравши Турке у град.

Лаудан свестешње опасиваше град.

На челоусти преко 400 топова бљувала је смртоносна и непозапањена ватра. Град је био преплављен деминама. Храбри бранилац његов, Осман паша, није хтео чути о предаји: напоследку видећи да ће му сви људи изгинути, потражи примирје за неколико сахата, за које време би утврђен споразум о предаји града.

Сва посада и турски становници буду пуштени слободни а Београд опет допаде под аустријску власт.

После кратког времена а по смрти цара Јосифа, Аустрија га опет предаде Турцима услед прилика које су то захтевале.

У ово време почела се будити народна свест Србима. Знаци страховите буре, која ће мало доцније захватити целу Србију, почели су се појављивати. Народ српски почео је долазити к себи од силовних удара, које је задобио на Косову и доцније.

Народ српски није наумро. У јуначким трудима својим, сачувао је кроз пуна четири века печувених патњи, своје име, свој понос и освету душманину. Ово је и показивао с времена на време. У свима војнама, које је Аустрија с Турском водила, узимали су учешћа и осветници косовски. Тиссарева војска поносила је се својим храбрим граничарима и пајканима, који су јој дали толике храбре војсковође и ђенерале. Неумрли капетан Коча и његових шесет змајева испустише своју мученичку душу на оштром кољу, у овом последњем рату.

Ту голу рају, која се усудила да диже руку на своје господаре, Турци љуто кажњаваху. Хиљадама је нашло смрт своју на оштром кољу, хиљадама је испустило у највећим

мукама душу висећи по недељу дана обешени о ребра или о вилицу. Па ни све ово није било у стању да уништи рају.

„Ниче раја к'о из земље трава.“...

У Шумадији отпочело је вреће. Турци приметили да «гола раја» спрема нешто, чега су се они највећма бојали. И у место да стишају рају, да саслушају њене жеље и молбе, они јој постадоше још гори душмани.

Четири јаничара одметнуше се и од самог султана; београдског пашу који је бедну рају по некад заштићавало удавилише а себе прогласе господарима Србије. „Дахије“ како се сами називаху, да би једном сасвим уништили ту рају, која им толико мука задаје, доконаше да јој поубијају највићешке људе и вође. И сеча поче Ваздух над Србијом постаде тежак, загушљив. Задах јуначке крви српских првака, на мешан са димом барутним, нагавештавање дан, када ће се крваво сунце родити. И чаша се прели. Шанут поче бивати све гласнији и једног дана буку свом жестином одавно затишканим огањ и дохвати турске хапове. Страшна је била та гола и боса раја; страшна — полудивља су била та лица на којима се читаше борба или смрт... Турци се узбезекнуше. Дахије увидеше своју погрешку, побегоше у Београд где се затворе у граду. Узалуд су се склањали, за њих више није било ни небо поуздан заклон. Под вођством свога изабавиоца, неумрлог „Војда“, Срби очистише Шумадију, околине и Београд, тај извор обеси турске. Запрепашћени Турци замодише Аустрију да посредује не би ли се Срби стишали. На конференцији у Земуру, Турци не приме српске захтеве а Срби се спремише да гину сви до једног.

У исто време и у Цариграду осетише сву озбиљност рајиног предузећа. Султан нареди босанском Бећир-паши да се крене на Београд и казни дахије. Видећи ово, дахије се једне ноћи спусти низ Дунав и побегну у Ада-кале, где их дочека устаник и војвода српски Милеико Стојковић, поотсеца им главе и доноси у Београд.

Прекаљену рају ово не задовољи. Она је хтела да се напије крви душманске.

1806. године, маја месеца на брдима око Београда било је 20.000 српске војске. Међу турском војском у Београду био је и један Арнаутић, хришћанин, који једне ноћи са неколико својих другова пребегне Србима. Кара-Ђорђе са својим војводама реши, да се на Београд нападне 30 новембра ноћу. За овај циљ, Кара-Ђорђе подели своју војску на четири дела. Војводу Станоја Главаша са војводом Вулом Илићем и са 4000 бораца одреди за напад на »Видин-капију«. Војводу Васу Чаранића са 8000 људи упути на »Стамбол-капију«. Кнеза Симу Марковића са 4000 људи одреди за напад на »Варош-капију«. Кара-Ђорђе са 2000 бораца и војводом Милојем Петровићем узме на себе »Сава-капију«. Арнаутић Конца са својим друговима и храбрим Узун-Мирком, понуди Кара-Ђорђу, да преко шанца неопашен уђе у варош и да с деђа нападне стражу код »Сава-капије«. Ово им пође за руком. У капији настане очајан окршај, у коме јуначки Конца, Узун-Мирко и њихова дружина допадоше страшних рана. У томе пристигне Кара-Ђорђе с Милојем, продре у варош и запали је. На Стамбол-капији продреше такође Срби али изгубише свога храброг војводу Васу. Један од њих, Милосав Чамџија, још раније обећао је, да ће усести на турски топ и запевати колико га трло доноси. Кад је пао Чаранић Срби устукнуше. Подумртва Чаранић чује Чамџију, осмехне се и издахне с речима: »Иде ме пас, закон му... Небојте се! Ено пева Чамџија!... И Кара-Ђорђе зачуви Чамџију рече: »Ене, којекуде, Чамџија баш сверова!

По вароши отпоче ужасна сеча. Преплашени и збуњени Турци побегоше у град, одакле отпочеше топовима тући српску војску. Срби јуначки одговараху. Кара-Ђорђе пошаље војводу Милоја са неколико топова на острво пред градом, те и с те стране отпоче бомбардовање. У граду је био чувени Гушанац Алија са својим Крџалијама. Немајући хране, Гушанац понуди Кара-Ђорђу да му преда град под условом, да са својим Крџалијама под оружјем може отићи у Видин. Кара-Ђорђе не пристане но још жељешће продужи бомбардовање. После неколико дана Гу-

шанац понуди да преда град и оружје да би само жив могао изнети главу. Кара-Ђорђе прими ово а Гушанац са Крџа-лијама отплови низ Дунав. У граду је остао паша са осталим Турцима и као заступник султанов није хтео чути о предаји. Притешњен у великој оскудици, нарочито у храни, коју му Кара-Ђорђе се свим обустави, најзад преда Србима горњи град а мало доцније и доњи град. После неколико дана и паша и Туци отпutowаше за Стамбол. Кара-Ђорђе уђе у град, где затече 300 великих топова, велику количину муниције и разног прибора.

Најзад Срби после толико година уђоше у Београд као његови господари. У српским рукама остаде све до несрећне 1813. године. Те године Турци уђоше опет у Београд. 1862. године последњи пут принуђаше градски топови. Пет година иза тога Турци коначно напустише Београд, да се више никад у њ не врате.

Од тога времена бедеми градски зарасташе у коров, са њих сад не ајаше више страховите топовске чељусти. Београд се измени из основа. Од уских и нечистих турских сокака, са ниским кућама ограђеним високим зидовима, од многобројних џамија, од некадашњег великог шанца који опкољаваше варош са тврдом Стамбол, — Варош, — Сава, — и Видин-канијом, данас постоји само једна џамија, још по нека кућица и по где који назив.

А град, тај седи грешник оогаде и даље да размишља о својој судбини...

Сава и Дунав, ти стари ланци његови, који су се често пенушили и крвавили од громовне хуке и урнебеса, око њега, у чијим су недрима небројени гробови и данас испирају поцрпеле зидине градске, посећни собом увенчану славу гордога града у вечити заборав...

II. Опис тврђаве и њених знаменитости.

Дивље навале још у најстаријој прошлости, страхо-
вити и крвави бојеви који су се око Београда водили, уни-
штили су многе и најдрагоценије споменике славе и вели-
чине господара његових.

Дугограјне и честе опсаде рушиле су град до темеља.

Страховита ватра топовска палила је барутане, мага-
цине и производила ужасне пожаре и експлозије, од којих
су се пенушили Сава и Дунав.

Нови освајачи у крајњем фанатизму уништавали су
све творевине и остатке дотадашњих господара; Мухаме-
данци су претварали цркве у џамије, Хришћани пак обратно.

Многе знаменитости уништило је и само време а
многе су и разишлене.

Најзад, град је многу претрпео и од самих његових
господара, који су га често рушили, преправљали и догра-
ђивали према њиховим потребама и захтевима ратне ве-
штине.

Док је се још ратовало хладним оружјем: стрелама,
копљима, секирама и др. сви су градови имали више или
мање један тип. Обично су били велики четвороугли ози-
дани јаким и високим зидовима са кулама на угловима и
између њих. Зидови су били при врху на подједнаком ра-
стојању прорезани а куле осим тога имаћу са сваке стране
и нарочите отворе — прозоре. Кроз ове прорезе и отворе
бацане су стреле, камење, растопљена смола, кључало уље
и др. на нападача који би дошао под сам град. Споља је

град био опкољен дубоким и широким ровом, у коме је понекад било и воде. У град се улазило преко мостова који су ланцима спуштани и дизани.

Овакав град доиста је био велика препрека за нападача, који је био принуђен да довлачи нарочите сиправе за бацање огромног камења којим је тукао посаду и сиправе за ломљење и рушење зидова градских.

Кад је пронађен барут и ватрено оружје, градови у главном остадоше исти; само што зидови добише нарочите отворе за пушке и топове. Још доцније, кад је ватрено оружје достигло веће савршенство, овакви градови постадоше слаби и недовољни. Високи зидови и куле нису могли дуго противстајати тешким и великим топовским зрима. Од тада се градовима потпуно измени облик; зидови и куле претворише се у огромне бедеме, на којима у знатном броју заузеле места страшни градски топови. Многи нови делови морали су се поградити, са којих је се противник могао тући најжешћом ватром у сваком правцу.

Тако су градови непрестано мењали свој облик према потребама и захтевима рата.

И београдски град прошао је кроз све ове мене.

У најстарије доба он је имао облик неправилног четиороугла, који је се делио на два дела: на горњи и доњи град. Иста преграда која их сада дели, делила их је и онда; везу су одржавали кроз исте отворе који их и данас везују. Град је био опкољен дубоким ровом и рекама Савом и Дунавом. Од кула у целости је кула «Небојина», за коју се мисли да су је градили Римљани или Грци. Ова се кула помиње и у народним песмама. Ова спада у ред најстаријих и најдрагоценијих споменика. Толико векова она гледа страховите буре, толико векова облећу око ње разна чуда, па ипак она је готово иста онаква какве је и била! Она је тако рећи, живи сведок скоро целокупне историје Београда! Раније је служила као кула мотриља; у подножју њеном била је лука за ратне бродове и шајке. Турци је претворише у тамницу у којој цароваше страха и смрт. Преко већ подунструдених лешина бацаху

ови варвари нове жртве, остављајући их да у најгорим мукама скашљу од глади.

На сл. 2. види се ова кула са Дунава а на сл. 16. из горњег града.

Један део старог града види се на сл. 3. Ово је једна страна старог четвороугла на којој се могу познати три куле. Обе крајње су обле а средња је четвртаста. Исто тако на врху зида могу се распознавати прорези и ако су истина закидани. Овај је део на северо-источној страни горњег града иза зграде „Подофицирске школе“

Сл. 3. Део старог града.

и спада међу најстарије делове градске. Друга страна старог четвороугла је садашњи бедем на коме је „сахат-кула“. Трећа страна била је окренута Сави. Ова је страна данас у шво-у горњег града али се ипак врло добро познаје. На њој се сад налази нова зграда у којој је градска команда. Од ивице где је сада зграда у којој је Главни Бегнералштаб а где је некад био „Пашин конак“, ова страна прелама се и силази ка Сави; одатле обалом речном до

Небојше била је четвртаста страна; а доведе је допирала и прва страна силазећи из горњег града поред амама и даље на Небојшу. Остаци овога зида и данас се још могу познати.

Такав је у главном изгледао београдски град.

Римљани га назваше Singidunum; у њему је становала једна цела њихова легија¹⁾ И под Римљанима као и под Грцима доцније, Београд је био седиште војничког заповедника и гувернера савских и дунавских предела. Данашње име добио је од Словена, који га тако назваше због његових бело окречених кула и зидова.

У свима временима свуд око града била су предграђа у којима су становали трговци, занатлије и др.

Деспот Стеван Високи пренео је престоницу из Крушевца у Београд. И он је такође град улепшао и поправио. На дунавском крају Београда сазидао је себи дворе, цркву и митрополију. Од ових споменика данас нема трагова, Турци су их разрушили и савирили са земљом.

После освојења Београда и Србије 1717. године, Аустрија приступи њеном уређењу. Између осталог поправи многа стара утврђења а исто тако почне и нова подизати. На темељу остарелог и разрушеног Београда, Аустријанци подигоше велику и јаку тврдињу по плановима чувеног француског маршала Вобана и према захтевима ратне вештине тога доба. Старе танке зидове претворише у дебеле и високе бедеме, на којима наместише велике градске топове. Пред овим бедемом целу тврдињу опасаше још једним нижим бедемом, подешавајући га према земљишту и пазећи нарочито на то, да се непријатељ може у сваком правцу тући јаком ватром. И овај бедем био је такође наоружан топовима. Са савске и дунавске стране стари зид остао је са спољне стране а бедем је подигнут позади. Осим тога проширен је и доњи град који је се догле завршавао кулом Небојшом у правцу истока. Око целе тврђаве био је дубок и широк ров, преко кога се улазило

¹⁾ Одељење војске; прво од 6000 бораца а доцније од 1000.

мостовима. Преко рова с друге стране било је пространо грађско поље. — »Кадемегдан«.

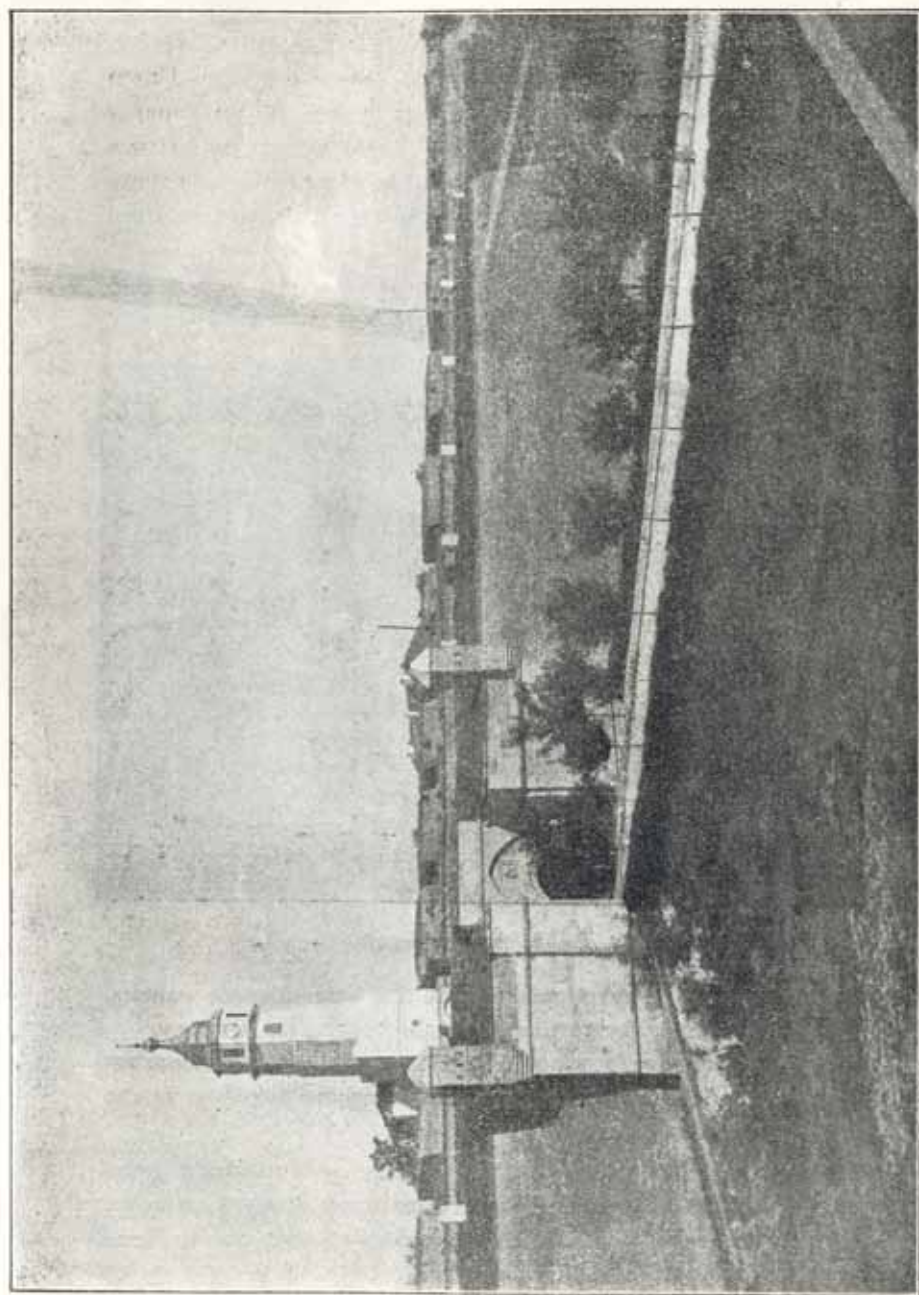
Осим овога у унутрашњости града подигнуте су касарне, магацини, барутане, слагалишта и т. д.

У овако уређену тврђаву улазило се кроз следеће капије:

Са јужне стране са Калимегдана, улазило се кроз капију којој Турци дадоше име »Стамбол капија«. Кроз ову је капију и данас главни улаз у град. Ова капија је један део новог бедема који подигоше Аустријанци, види се на слици 4. — Позади овога је други бедем који је подигнут на темељу старог града. — На овом је бедему градска »сахат-кула« а испод ње је такође капија. У овој капији познаје се дебелина старог бедема и део који је доцније дограђен. У зидовима ових капија биле су нарочите куке и ченгеле о које су Турци вешали своје жртве.

Са источне стране улазило се у горњи град кроз троструку »Зиндан капију«. Овде су управо три капије једна позади друге. Прва од њих види се на сл. 5. Ова је капија на оном првом бедему који је доцније подигнут. У врху свога изрезана су латинска слова L. P.¹⁾ Позади ове капије наилази се на другу, са кулама са обе стране. Ово је једна од старијих капија. Куле са обе њене стране служиле су јој за одбрану; Турци су ове куле претворили у апсане — тамнице. Више ове капије и данас још висе један данац о коме је под Турцима била обешена једна секира, без сумње као символ тамнице. Са унутрашње њене стране узидана је једна камена плоча висока око 2 метра, на којој се с тешком муком може читати некакав још можда римски запис. Прошавши и кроз ову капију наилази се на раскрсницу, одакле се одваја пут за доњи град

¹⁾ Овај натпис јамачно је из доцнијег времена. Мисли се да је то монограм цара аустријског Леополда I (Leopoldus Primus). Исто тако прича се, да је кроз ту капију прошао маршал Лауан по чему оно L. P. можда значи Laudonis Porta — Лаудонова капија?

Сл. 4. „Староа капија“.

кроз капију која се види са десне стране на сл. 6. Идући пак на више је трећа капија, која је на старом зиду и онаква каква је некада била, опет са кулама са обе стране. Овај део града са овом капијом и грдним зидом са кулама оставља тајанствен, импозантан утисак. И нехотице на овом месту посматралац се занесе у прошлост; потстакнута машта ствара најфантастичније слике.

У овој капији пре кратког времена нађена је једна камена плоча на којој су изрезана рељефно два турска лика.

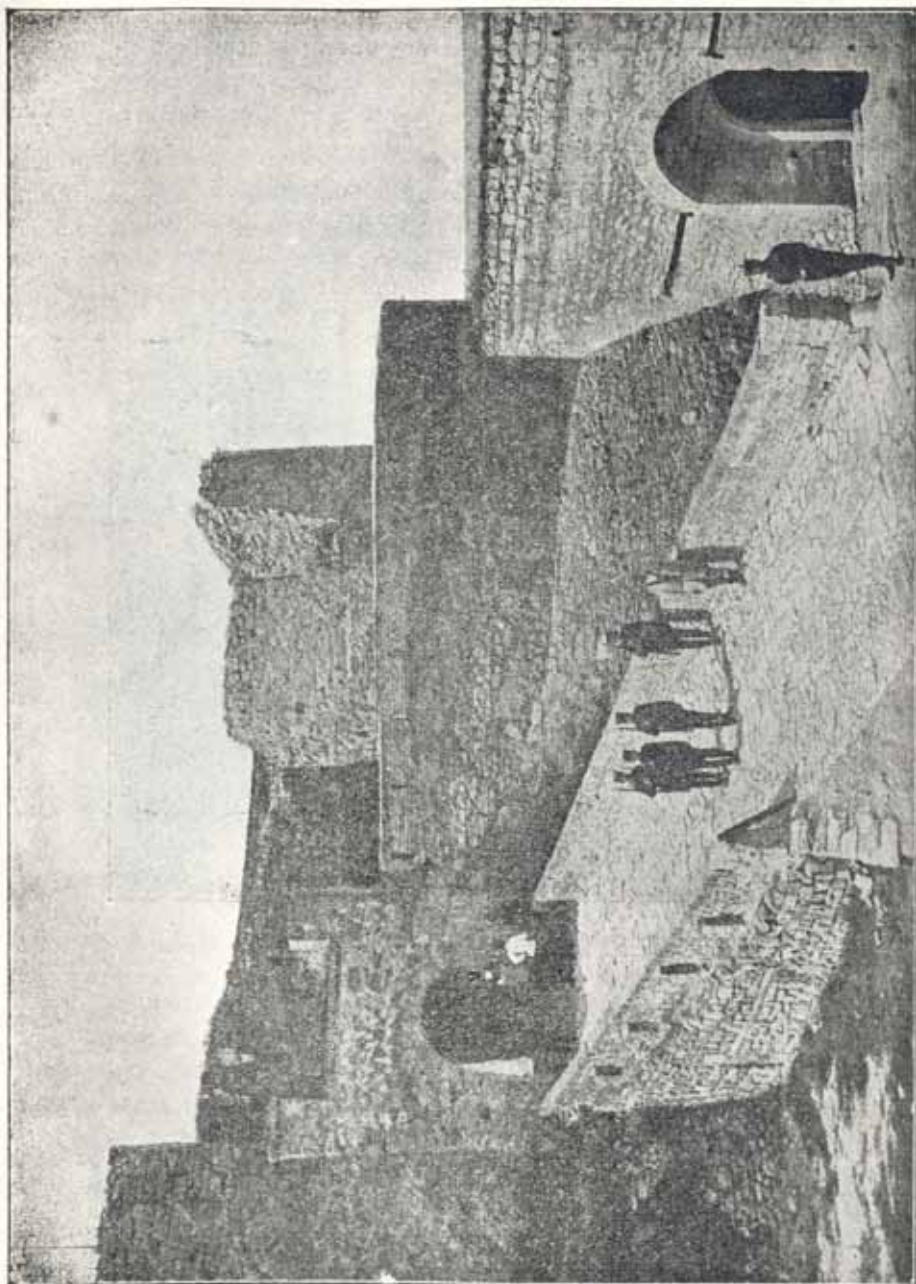

Сл. 5. Зиндан капија.

Више свода са унутрашње стране има три узидана камена, који су морали служити као подлога каквом балкону.

Са дунавске стране у град се улази кроз „Видин капију“. (сл. 7.) Бедем с обадве њене стране израђен је као и на »Стамбол-капији«.

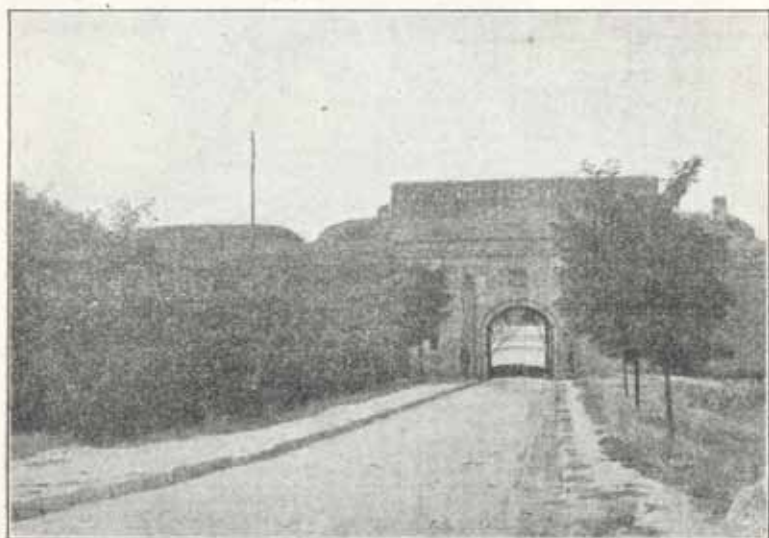
Испод Небојше налази се опет једна капија кроз коју се улази са обале дунавске. Ова капија има два отвора, један већи и један мањи. Идући даље бедемом, наићи ћемо још две капије. Све три ове капије одржавале су везу са водом. Прва од њих види се на сл. 16, а трећа на сл. 17.

Сл. 6. Кapija и део старогa града (десно пролаз за доњи град).

Са јужне стране а одмах испод брега налази се тро-струка „Сава-капија.“ Више ове капије налази се друга, на којој се до данас очувао један дрвени мост (Сл. 8.) Ова је капија служила за унутрашњи саобраћај.

Веза између горњег и доњег града одржавала је се кроз два отвора — пролаза. Један од тих пролаза поменут је раније а други се види на слици 9. С десне стране овога пролаза налази се турски резервоар за воду. Исто тако познају се и места где су биле чесме.

Сл. 7. Видим капија.

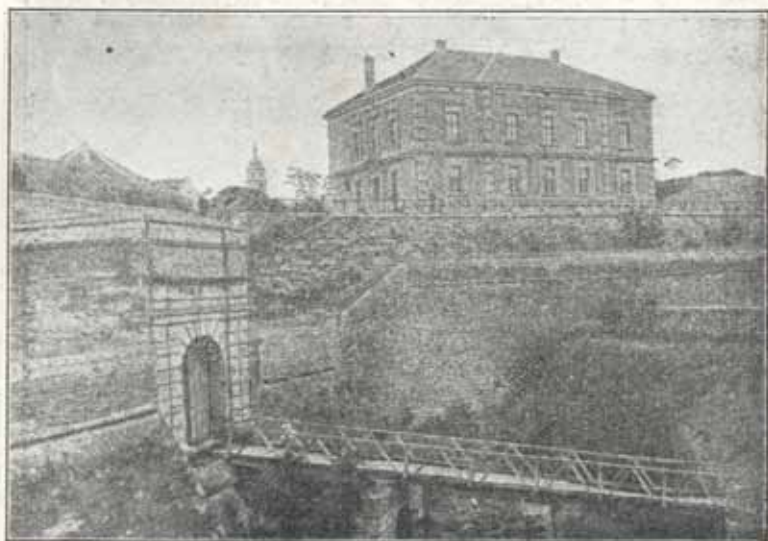
Пред „Стамбол-капијом“ налази се један одвојен део града у виду троугла, са врхом ка вароши и Калимеглану. Овај део подигнут је ради што боље одбране са те стране. На угловима окренутим граду налазе се две симетричне капије; на једну од њих налази се одмах при улазу у град. Од свих капија градских за нас је најзначајнија она друга, која је до скоро била затворена. Кроз ову је капију бесмртни Вожд ушао у горњи град као његов господар. После несреће 1813. године, турски бес-

проклео је ову капију, срушио мост на њој и затворио је за навек. (Сл. 10.)

Са овим је завршен опис свих улаза и капија градских.

На реду су остале знаменитости.

Прошавши кроз »Стамбол-капију« одмах с десне стране налази се једна кућица уз коју је засађена лоза. У овој кућици гроб је једне девојке — Туркиње, коју су Турци

Сл. 8. Хаџија и мост преко рова.

поштовали као светитељку. Прича се, да је приликом једне опсаде та девојка изнела бео барјак у знак предаје; ничим је се појавила на бедему, погоди је олово и она падне на том месту, где су је сахранили и подигли јој ту кућицу. Док су још Турци били у Београду, сваког петка долазио би дервиш и молио је се на њеном гробу. На крову ове кућице постоји и сад још једна цев која је одводила дим од свеће.

На сред града, у данашњем парку, у једној округлој кућици — тулбету, почива несрећни велики везир Кара-Мустафа. (Сл. 11.)

На ивици која одваја горњи град од доњег а где је сада зграда Главног Генералштаба, уздизао се негда ћошкasti »Пашин-конак«. (Сл. 12). Одавде је београдски паша управљао скоро целом северном Србијом која се онда звала »београдски пашалук«. Пред зградом је засађена тераса, одакле се пружа прекрасна панорама [уз Саву до плавог Цера, па преко дивног Срема до српске Фрушке Горе; преко баровитих и зелених равница банатских до

Сл. 9 Пролаз из горњег у доњи град.

Ердељских гора и далеко низ »тихо Дунав«, док се не састави небо са земљом. Одавде би паша са богате ћошке остављајући за часак тешке државне бриге, у средини својих најмилијих, уз наргиле и кафу, уз звуке дивне песме и свирке, уз цвркулт славуја оздо из шумице под конаком и у тешком мирису алоја и ђилибара, проводио јутра и вечери бацајући се у наручја слатким сањаријама...

Али није овде увек царовао рајски мир. Чешће су се зидови поносна конака тресли од силне буре која је око њих беспела. Одавде су грували тешки топови, сипа-

јући смртоносну ватру на ћесарове галије доле на води. Кроз облаке од барутног дима назирале су се силуете бораца који су и дану и ноћу под оружјем стајали.

Кумбаре и бомбе прескале су око конака разбијајући сјајна биљурска окна; зидови се ишараше људском крвљу. Тада је и паша тешке бригае бринуо, очекујући свакога часа да падне у руке »ђаурима« као роб...

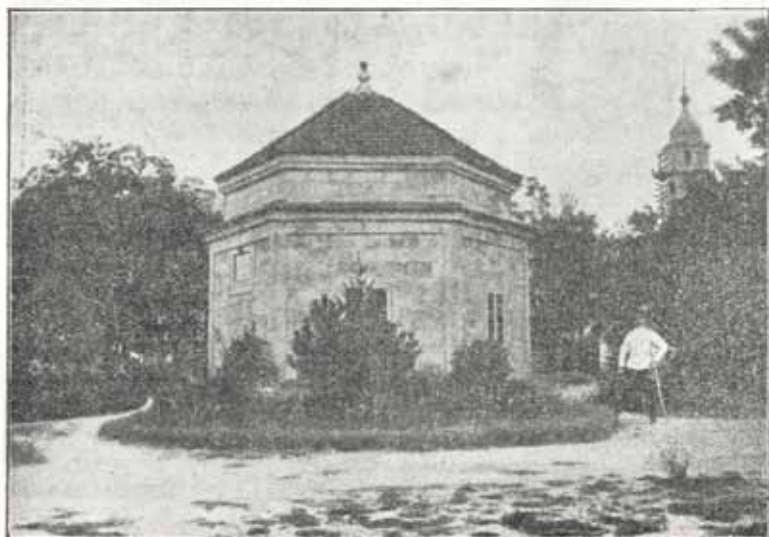
Сл. 10. Кара-Ђорђева капија

Одавде су се султани сиремали за прелаз преко Дунава а овде су се заустављали да дахну душом и да прикупе остатке своје разбијене војске.

У близини ове аграде наводи се вештачка грађевина названа »Римски бунар«. Из овога бунара служила се посада водом, када би јој непријатељ са других страна воду закратио. За овај бунар зна се да су га градили Аустријанци онда када су приступили преправци старог града. Име »Римски бунар« вероватно је добио због солидне израде његове. Бунар је дубок преко 70. метара; до водене површине која је у нивоу савском, силази се степенницама.

Вода је вађена нарочитом машином коју је покретала коњска снага. На сл. 13. види се улаз у овај бунар.

Идући оним другим пролазом поред „Зиндан-капије“, с десне стране у једној руни налази се градска црква Ружица (Сл. 14.) Осим ове цркве постојале су — по причању — још две: Марица и Цвета, Марица је у доњем граду одмах испод некадашњег „Пашиног конака“ а Цвета је у горњем граду, у источном углу. Ружица и данас служи,

Сл. 14. Црква Ружица

док су оне друге две употребљене као барутни магацини. Истина, у народној песми помиње се „Ружица црква на сред града“; међутим ни данашња Ружица, ни барутана Цвета нису постављене онако као остале цркве: олтари им нису окренути истоку већ северу. Марица пак, можда је и била кадгод црква. Ко зна где је било место правој Ружици и што је од ње било.

По причању ове три цркве градиле су три сестре, чија су имена доцније и добиле.

Одмах до данашње Ружице с леве стране, налази се

једна капела до половине у земљи коју народ зове „Водица“. У овој капели воде да извире нека лековита вода.

Синавши још ниже, с леве стране, испод самог брега налази се купатило — амам. На томе месту била је некад барутана. Приликом једне онекаде једна бомба запали траг од барута који су начинили они што су барут износили и ватра допре и у саму барутану. Прича се, да је експлозија била страховита. Све зграде и зидови у околини по-

Сл. 12. Главни Генералштаб

рушили су се; огромно камење и земља засипала је узбуркану и запенушену воду. На том је месту заоста велики одсек на чијем је врху остатак негдашњег старог зида, који је тада такође одлетео у ваздух.

С десне стране је осамљена и од самог камена вештачка капија, подигнута у част и славу цара Карла VI. (Сл. 15). Више свода са унутрашње стране, изрезан је рељефно грб царев са круном. Са спољне стране такође је израђена рељефно једна врло лепа шара, грана.

На крајевима и на врху свода са ове стране, изра-

ђене су такође од камена три арматуре. Ова је капија била везана зидом са горњим градом и са Небојшом.

Од ове капије до савског и дунавског бедема простор је испуњен великим зградама које подигоше Аустријанци за касарне, магацине и т. д. На сл. 16. види се унутрашњост доњег града са овим зградама. Једна од њих је скоро изгорела. Четвртаста зграда у дну ове слике била је турска џамија. На сл. 17. види се такође унутрашњост доњег града.

Сл. 13. Римски бунар

До скоро је се још могло поред савске и дунавске обале наћи на по који римски новац.

На нарочитом постољу до зграде Гл. Генералштаба, налазе се неколико топова који су остали иза Турака.

Већи део су Срби поотимали у разним бојевима. Међу њима има и неколико аустријских, из времена њиховог рата са Турцима 1684. године.

Нарочиту пажњу заслужују неколико српских топова из устанка, са грбом Кара-Ђорђевић.

У згради над самим римским бунаром смештен је

„Војни Музеј“ у коме се могу видети врло интересантни војнички предмети.

Других споменика — сем неколико надгробних плоча из турског гробља — нема.

Чудновато је, да је се и толико могло до данас очувати испред навале толиких чуда која су овај судбоносни град сналазила!

Толико је пута рушен до темеља и опет поново по дизан! Колико је само радних снага утрошено на зидање

Сл. 14. Црква Ружица

његово! Колико је бедних робова скапало под теретом тешкога камења! О зидању његовом има једна интересантна прича.

Једног бедника, који је се био скоро оженио, отерају (јамачно Турци) у Београд на зидање града. После неког времена жена му роди сина, ну како је он био далеко од свога места, није ништа знао о томе. Ту на раду је већ био и остарио; о својима никад ништа није чуо.

Међутим син му је већ одавно одрастао и једног

дана крене се Београду не би ли нашао свога оца, кога дотле још није видео. Како дође он потражи оца и баци му се у наручја.

— Бабо, ја сам твој син! — гвцајући се у сузама рече срећни син.

Неколико тренутака отац га гледаше немо.

— Што си дошао? ушта га хладио.

— Да те видим!...

Сл. 15. Кapiја Карла VI.

Старац не рече ништа. Саже се и дохвати један огроман камен, тресну га сину о главу и уби га на месту!

— Боље да те ја убијем, него да оставим и ти кости под овим проклетим зидинама!...

Веле да је се ово десило на зиду више цркве Ружице...

Па ипак, Београд спада међу најзнаменитија места на земљи и ако га не красе небројени споменици прошлости, Београд је био позоришта огромној и крвавој историској драми; њему је судбина доделила да се толико пута купа у крви људској, да толике жртве прими на себе!..

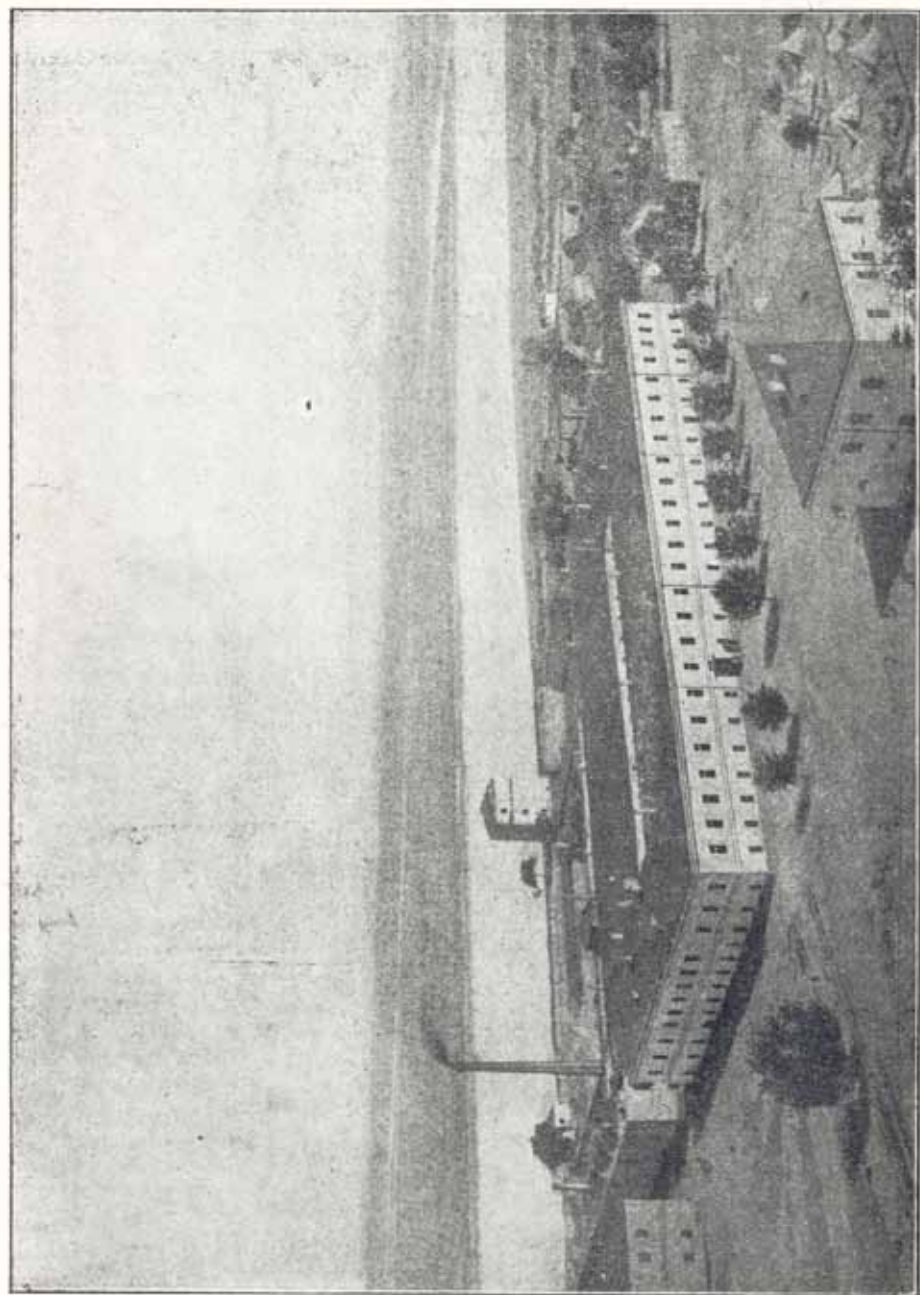
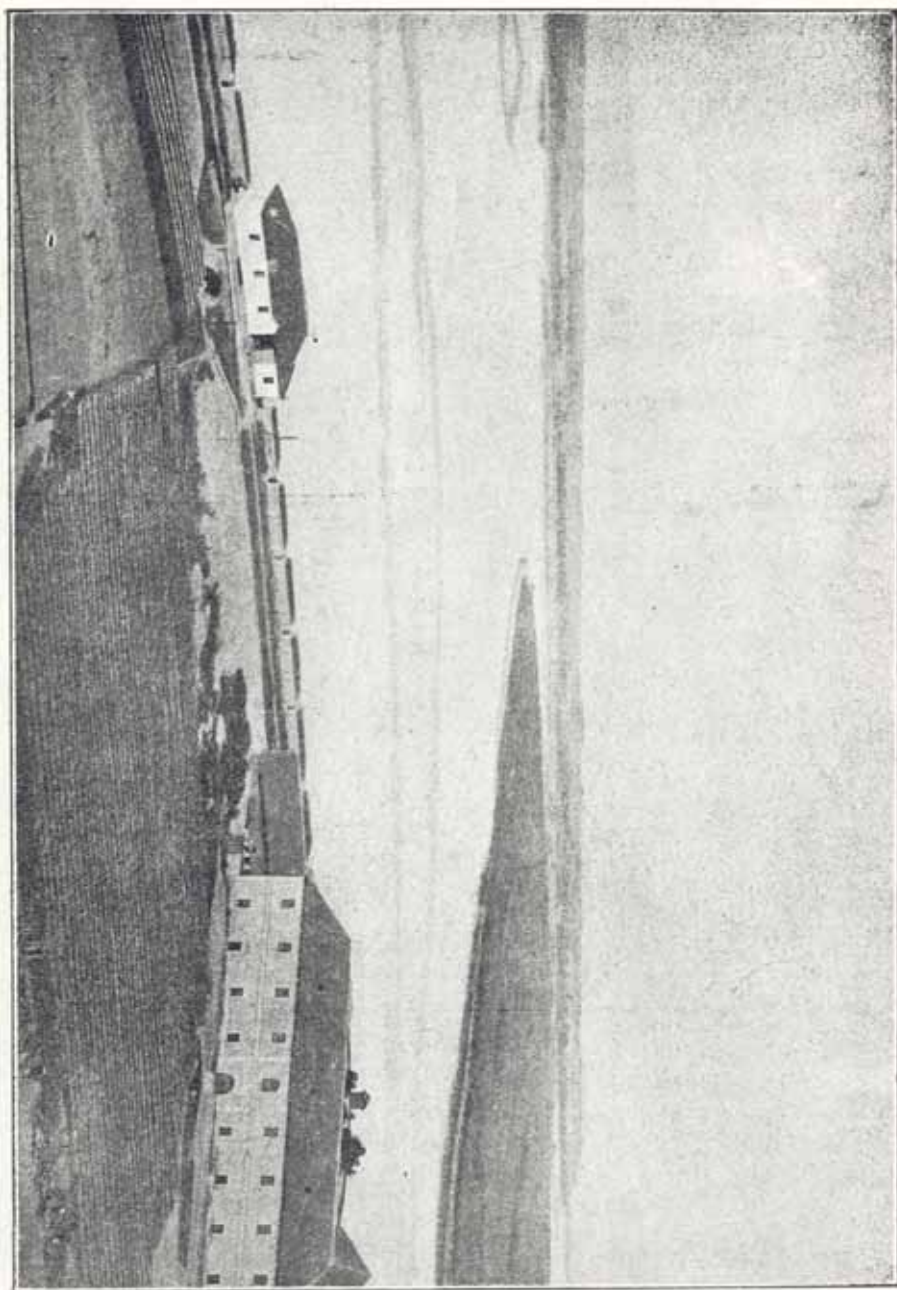

Fig. 16. Угледарна фабрика и манастир "Свети"

Ср. 17. Укупношност домова и кућа на јули: Годе и Сигмунд

Њега је удес бацао из руку једних у руке другима; под његовим зидинама оставили су кости толики народи; он је огромно гробље и Хришћана и Мухамеданаца и разних многобожаца!!...

И на том светом месту, освештаном потоцима крви људске, данас је престоница Васкреле Србије...

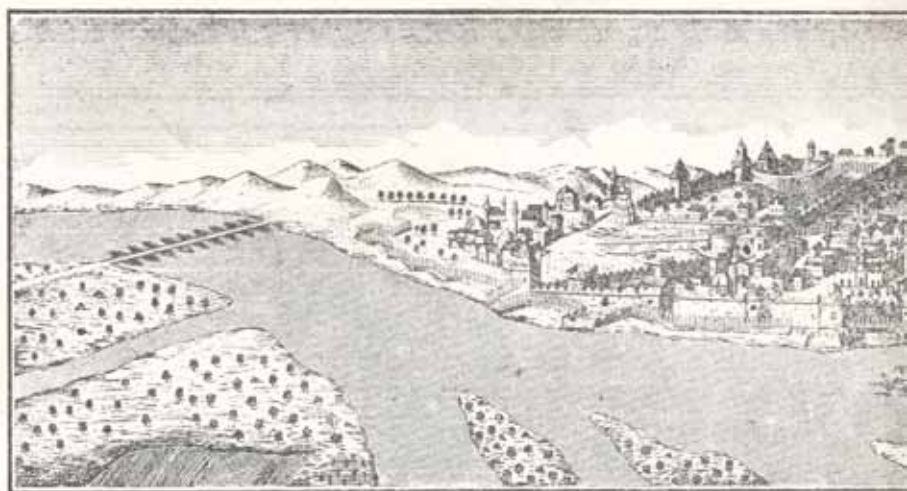
Београд данас прославља стогодишњицу оних дивова који окитише његове бедеме својим главама.... Седи Београд данас одмара своје утрућене кости, јер су у њему господари они, које је он тако жељно очекивао...

У њему су се данас стекли Срби из разних крајева Српства, да после толико година, после тужнога Косова, опет виде круну на глави Свога Краља... Није далеко дан када ће и осталом Српству синути сунце слободе. Под заштитом Свемогућег, Београд ће тада наследити славу Душановог Призрена.

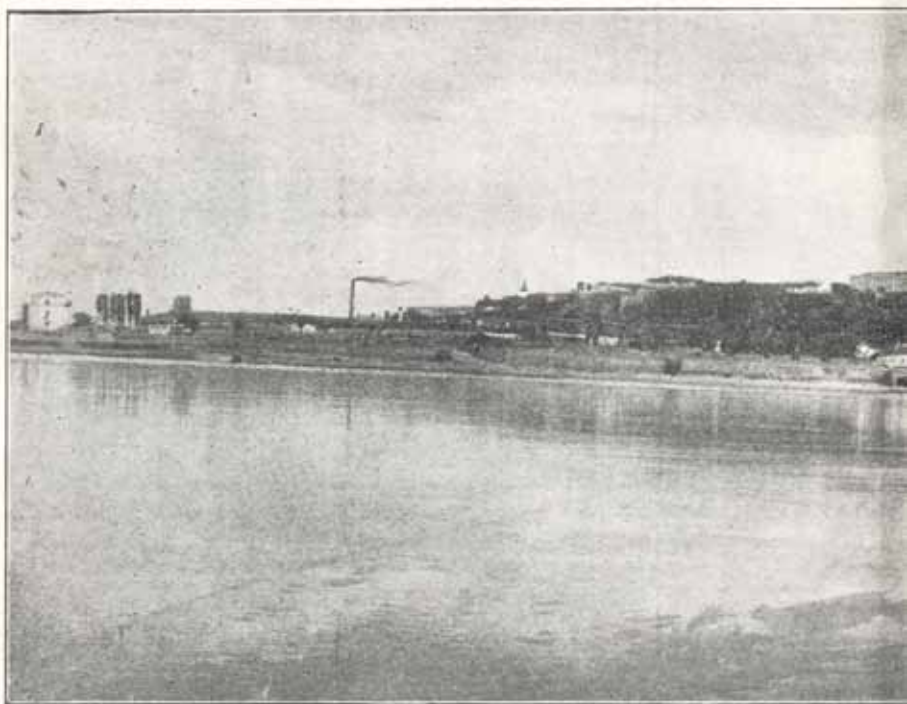
На завршетку сетимо се оних хероја и мученика који су творци данашње наше слободе, у чију је славу и успомену ово неколико редака и написано. Сетимо се њихових патњи и мука; сетимо се њиховог пожртвовања, истрајности и јуначке смрти. Гредимо стазом коју су нам они утрли; пружимо братски један другом руку; сетимо се својих синовљих дужности и из дубине наше захвалне душе помолимо се Свевишњем за рајско насеље њихових јуначких и мученичких душа!....

Слава им!...

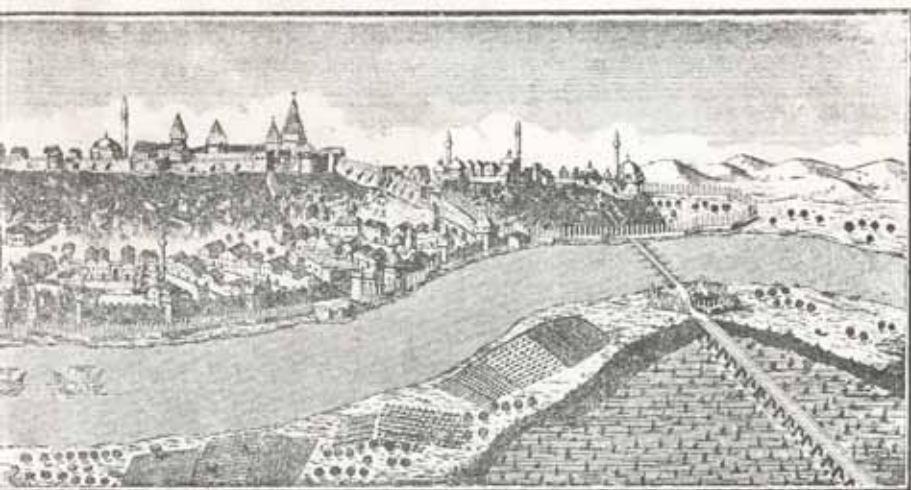

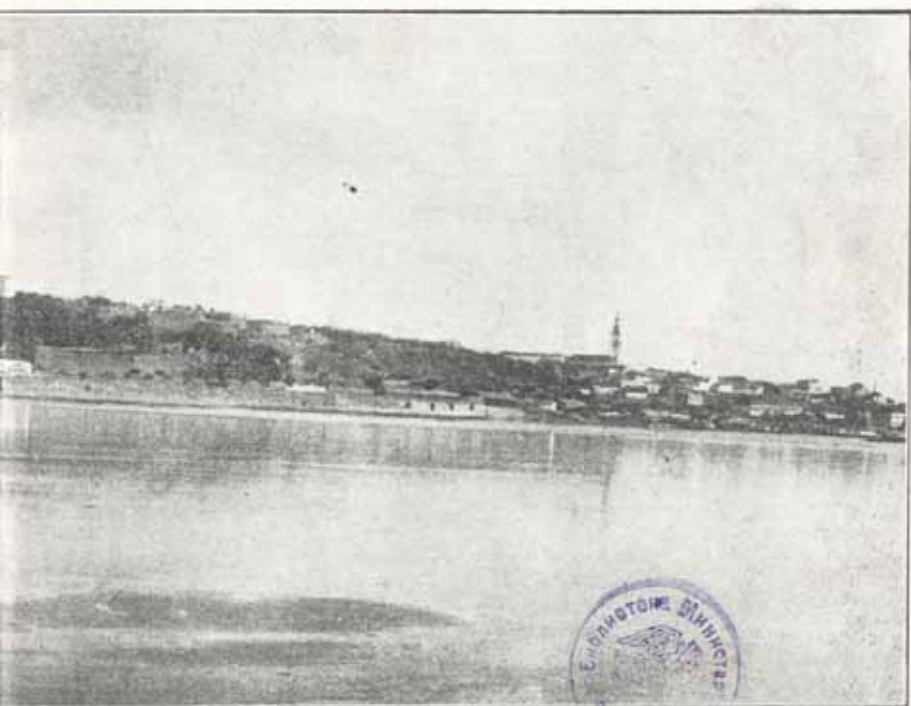
Сл. 1. Смар

Сл. 2. Суда

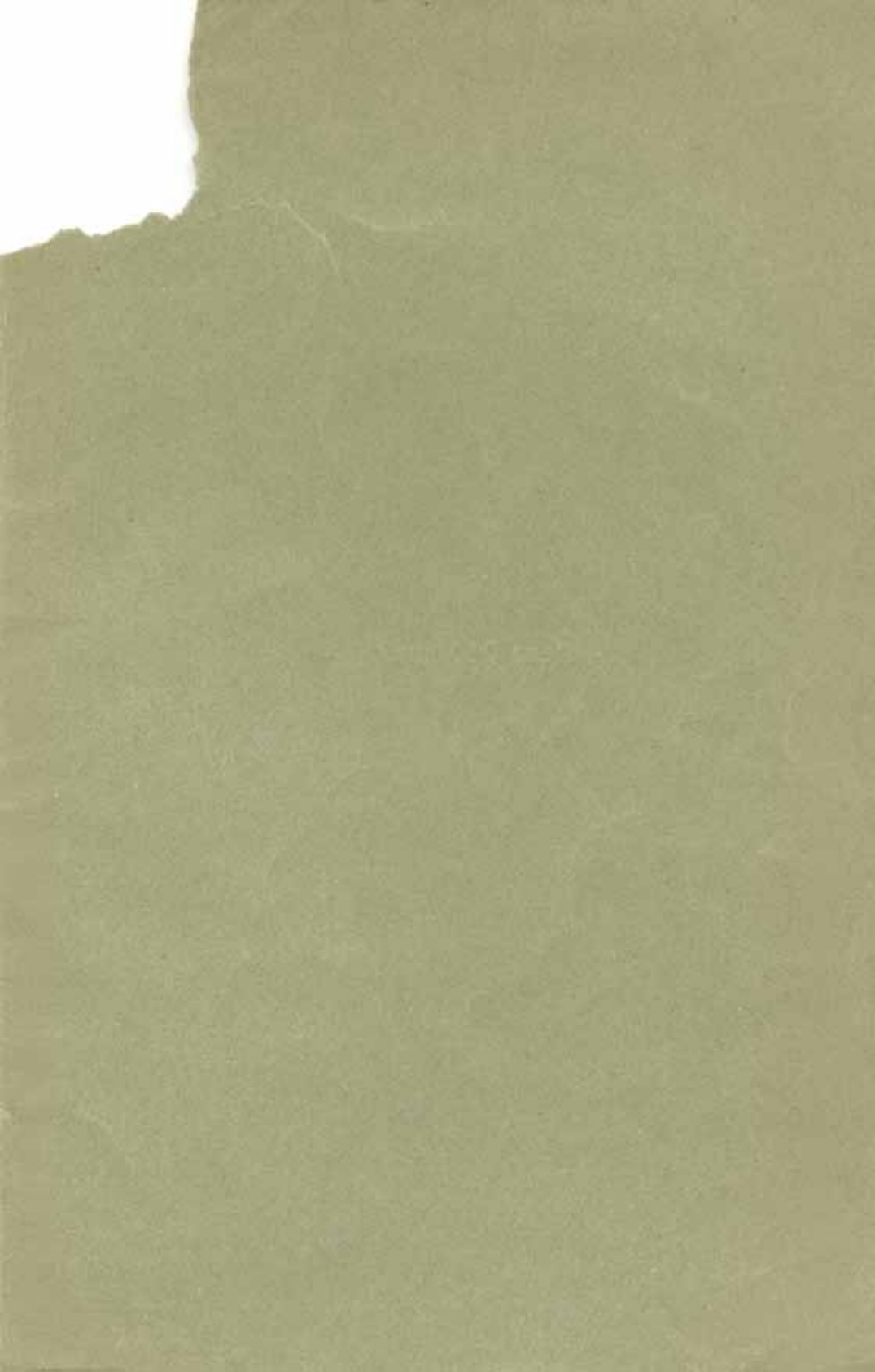
и Београд.

и Београд.

БЕОГРАД
ГРАДА БЕОГРАДА

Цена 0'50 дин.